

V I N T A G E

MARIA
REGINA ROMÂNIEI
JURNAL DE RĂZBOI
1916-1917

Precedat de însemnări
din 1910-1916

Traducere din engleză de
Anca Bărbulescu

Ediție îngrijită și prefață de
LUCIAN BOIA

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Editura mulțumește Arhivelor Naționale ale României
pentru materialul documentar pus la dispoziție și pentru
sprijinul acordat la publicarea acestui volum.

Redactor: Adina Săucan
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Andreea Dobreci, Carmen Petrescu

Tipărit la Monitorul Oficial R.A.

© HUMANITAS, 2014, pentru prezenta ediție

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
MARIA, regina României
Jurnal de război: 1916–1917: (precedat de însemnări din 1910–1916) /
Maria, regina României; Bărbulescu Anca (trad.);
Boia Lucian (îngrijire de ed., pref.). –
București: Humanitas, 2014
3 vol.
ISBN 978-973-50-4666-8
Vol. 1 - 2014. - ISBN 978-973-50-4667-5
I. Bărbulescu, Anca (trad.)
II. Boia Lucian (ed., pref.)
821.135.1-94
94(498)''19''Maria(0:82-94)

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372.743.382; 0723.684.194

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Prezenta ediție reproduce integral, în traducere românească (din limba engleză), primele 14 caiete cuprinzând însemnările zilnice ale reginei Maria, precedate de textul unor amintiri care nu fac parte din jurnal (Arhivele Naționale, Fond Casa Regală, Regina Maria, III 98 și 102–115). Ilustrațiile – facsimile ale paginilor de jurnal, fotografii, desene – sunt reproduse din aceleași caiete.

Împărțirea în capitole corespunde caietelor respective. Titlurile aparțin însă editorului, ca și sumarele din fruntea fiecărui capitol, destinate să ușureze orientarea cititorului într-un text încărcat cu detalii. Unele note infrapaginale îi aparțin reginei, fiind marcate cu asterisc. Cele mai multe aparțin însă editorului sau traducătoarei, precizându-se de fiecare dată proveniența lor (n. ed., respectiv n. tr.).

Am semnalat în text locurile în care lecțiunea a fost nesigură. Am optat pentru unificarea stilurilor de datare a însemnărilor, acolo unde regina nu a fost consecventă, trecând mai întâi datele pe stil vechi, apoi pe cele pe stil nou (de exemplu, 30 aprilie/13 mai 1917). Cuvintele, sintagmele sau frazele în limba franceză sunt de cele mai multe ori traduse direct în text, fiind marcate însă cu caractere cursive; uneori, când au un sens foarte transparent, au fost transcrise ca atare; la fel și atunci când au valențe expresive sau urmăresc un efect comic, fiind în acest caz traduse în notă. Sublinierile reginei sunt marcate în text cu MAJUSCULE. Numele proprii, scrise adesea ezitant sau inconsecvent, sunt redată în forme consacrate, cu unele excepții.

Îngrijitorul ediției ține să-i mulțumească profesorului Mihai Sorin Rădulescu pentru sprijinul acordat în identificarea unor personaje.

JURNAL DE RĂZBOI

Prolog
AMINTIRI ȘI MĂRTURISIRI:
PRIMII PAȘI AI UNEI PRINȚESE
(1910–1916)

„Niciodată n-am fost în stare să scriu cum trebuie“ — O copilărie fericită — Rudele dragi din Rusia — „Bunica mea, regina Victoria“ — Un tată nu foarte prezent și o mamă autoritară și anglofobă — Trei ani în Malta: nostalgia paradisului pierdut — Întâlnirea cu Nando — Sigmaringen — „Unchiul“ și „mătușa“: regele Carol și regina Elisabeta — Cazul „Elena Văcărescu“ — Căsătoria — Un soț nepotrivit — Cum a primit-o Bucureștiul pe prințesă — Temnița Palatului — Un dentist înțelept și un general cu inimă de aur — Dor de libertate — De ce taie românii pădurile? — Sinaia: splendoarea munților și plictiseala de la Peleş — Nașterea prințului Carol

March 1910

Introductory 1.

I feel a wish of putting down my remembrances so as to read them over in later years, there are so many things I am afraid of forgetting, but I don't know in the least in what order I mean to write them. This is not to be a journal and it will be badly written. I never was able to spell alas, it seems many royalties have that weakness, yet I was carefully educated and was given just as good a chance as any other girl. I am now nearly 35, and am already 17 years in the country - sometimes they seem to have been very long - sometimes though, it seems as if it were but yesterday that I came here, as a very young newly married woman away from my happy home into this far off unknown country. It has become my home now and I love^{it} but the first years were full of struggles.

Simt dorința de a-mi așterne pe hârtie amintirile, ca să mi le pot rechema în minte în anii ce vor urma; sunt atâtea lucruri pe care mă tem să nu le uit, dar nu știu câtuși de puțin în ce ordine am să le povestesc. Acesta nu se vrea a fi un jurnal și va fi prost scris. Niciodată n-am fost în stare să scriu cum trebuie – se pare, vai, că multe capete regale suferă de slăbiciunea aceasta –, cu toate că am fost educată cu grijă și am avut toate șansele pe care le-au avut și alte fete. Acum am aproape 35 de ani și trăiesc deja de 17 ani în țara aceasta – uneori mi se pare că au fost foarte lungi, dar alteori parcă ieri am sosit aici, ca femeie recent căsătorită, plecată departe de casa mea fericită, în țara aceasta necunoscută. Acum a devenit casa mea și o iubesc, dar primii ani au fost plini de greutate, pe care am să le povestesc, una câte una. Cred că, privind înapoi, avem tendința de a vedea lucrurile într-o lumină mai frumoasă și mă bucur că n-am început cartea aceasta la o vârstă mai tânără. Dacă începem să povestim lucrurile în timp ce le suferim, suntem înclinați, poate, să le exagerăm, sau se poate să rămânem orbi cu desăvârșire la cealaltă parte a situației.

M-am căsătorit la doar 17 ani. Am avut o copilărie minunată de fericită, din care voi mai povesti din când în când, cu inima plină de recunoștință. Am fost cea mai mare dintre patru surori, dar Alfred, singurul nostru frate, era cu un an mai mare decât mine. M-am născut în Anglia, la Eastwell Park, unde mi-am petrecut primii ani din viață, dar am și călătorit mult cu familia, căci tata era în Marină, iar mama – mare ducesă, singura fiică a țarului Alexandru II, care a fost, după cum se știe, ucis în împrejurări atât de cumplite tocmai când era pe cale, probabil, să dea țării o

constituție.¹ Așadar, din frageda copilărie am călătorit din Anglia în Rusia și înapoi de mai multe ori, dar nu am decât amintiri foarte încetoșate despre bunicii mei din Rusia. Văd totuși, ca într-un vis domol, interiorul unui tren decorat cu tot luxul și, pe un pat foarte jos, o doamnă în vârstă, emaciată, către care eram conduși ca s-o sărutăm – țarina Maria, bunica mea. Cred că pleca într-o călătorie undeva în sud și fuseserăm duși s-o vedem pe drum. Îmi amintesc că avea mâini frumoase și ochi pătrunzători, de un cenușiu albăstrui. Am o amintire mai târzie de la înmormântarea ei, pe care am privit-o de la ferestrele Palatului de Iarnă – dar e foarte, foarte vagă. Eram tare mică pe atunci. Mai târziu, mi-l amintesc foarte limpede pe bunicul, care ne iubea, și, într-o vară pe care am petrecut-o cu toții la marele palat de la Țarskoe Selo, când ne-am molipsit de pojar unul după altul, venea în fiecare zi și se așeza lângă fiecare din noi, pe pat. Avea o față blândă, care ne-a rămas dragă, și ochi mari, de un albastru închis; îl iubeam. Îmi mai amintesc cum stăteam între genunchii lui în timp ce mâna doi trăpași rusești iuți, dar mai mult nu... Într-o zi, la Londra, am fost duși în odaia mamei, care plângea, și ni s-a spus că mama trebuia să plece fiindcă tatăl ei fusese ucis... Am privit-o cu teama admirativă și timiditatea copiilor când văd un om în toată firea plângând, oricât de apropiat le-ar fi. Dintotdeauna mi-au fost tare dragi rudele mele din Rusia și le-am iubit mai mult decât pe unchii și mătușile din Anglia. Acum, privind înapoi, îmi dau seama că am crescut înconjurată de mulți oameni interesanți, dar pe atunci, firește, nu ne dădeam seama.

Firește, pentru restul lumii cea mai interesantă de departe este bunica mea, regina Victoria. Îmi amintesc că, pentru a deosebi bunicile una de alta, pe când eram foarte mici, le numeam

1. Regina Maria (1875–1938) este fiica prințului Alfred, duce de Edinburgh (1844–1900), al doilea fiu al reginei Victoria a Marii Britanii și al prințului consort Albert (prinț de Saxa-Coburg-Gotha), și a Mariei (1853–1920), mare ducesă a Rusiei, fiica țarului Alexandru II (victimă a unui atentat cu bombă executat de un grup revoluționar la 13 martie 1881) și a țarinei Maria. A avut un frate, Alfred (1874–1899), și trei surori: Victoria Melita, supranumită „Ducky” (1876–1936), căsătorită cu Ernst, mare duce de Hessa și, a doua oară, cu Kiril, mare duce al Rusiei; Alexandra („Sandra”) (1878–1942), căsătorită cu Ernst, principe de Hohenlohe-Langenburg; și Beatrice („Baby Bee”) (1883–1966), căsătorită cu Alfonso, infante de Spania (n. ed.).

Bunica-regină și Bunica-țarină – dar ori de câte ori îmi aduc aminte de vremurile acelea îmi amintesc limpede că țineam mai mult la Bunica-țarină. Totuși, ce aer de interes respectuos domnea întotdeauna în jurul Bunicii-regină! Și câtă demnitate în femeia aceea micuță. Când eram mici, ne cerea să o salutăm la micul dejun și eram aduși în șir să-i sărutăm mâna, care întotdeauna tremura ușor; intra în încăpere rezemându-se de un scoțian în kilt și, mai târziu, de un servitor indian cu mișcări silențioase, agile, ușoare. Le puneă întrebări doicilor care-i făceau plecăciuni și zâmbea, arătând dinți micuți; avea o voce tare dulce, care suna parcă străin, iar când era agitată sau supărată o ridica la anumite cuvinte într-un fel care era numai al ei și care, mărturisesc, ne amuza uneori în asemenea măsură încât luasem obiceiul de a-l imita – ba chiar de a-l imita foarte bine, spre marele haz al tuturor. Firește, în copilărie ne era destul de frică de ea, iar mai târziu, când am mai crescut, poate am început să ne temem și mai mult. Avea un aer imposibil de descris, un aer pe care nu l-aș putea numi altfel decât „legendar“, părea deja o frântură de istorie vie și o înconjura respectul acela șoptit care impresionează. Purta întotdeauna rochii de mătase neagră, croite ca pe vremea crinolinelor, care se înfoiau în jurul ei; nu-mi amintesc să fi avut vreodată trenă. Toate rochiile ei erau puțin decoltate, iar seara purta întotdeauna umerii goi – nu se despărțea niciodată de boneta de văduvă, albă¹. Avea un mers foarte iute și deloc zgomotos, dar nu-mi amintesc s-o fi văzut vreodată mergând singură: parcă întotdeauna se sprijinea de brațul cuiva. Se bucura de o sănătate excelentă și ieșea zilnic la plimbări cu trăsura la ore înaintate, oricât de urâtă era vremea. Niciodată nu închidea trăsura, ceea ce aducea la disperare multe rude și multe doamne de companie. Fiind tare mărunțică și vârstnică, era foarte scundă, și îmi amintesc cum se enerva, când îmi venea mie rândul să ies la plimbare în trăsură cu ea, văzându-mă cum stau aplecată peste ea: de multe ori, cu un glas dojenitor ascuns sub un zâmbet scurt și timid, îmi spunea „copilă dragă, prea dreaptă te ții“ – asta după ce m-am căsătorit. Cred că nu eram nici pe departe nepoatele ei preferate, fiindcă mama era rusoaică

1. În perioada victoriană, boneta „de văduvă“ se definea mai degrabă prin croială (cu colț pe frunte) decât prin culoare, deși doliul în sine era, ca și azi, marcat de negru (n. tr.).

și avea o fire foarte independentă; nu cred că s-au înțeles vreodată prea bine, așa că nici noi nu-i eram tocmai în grații, iar mama nu s-a simțit niciodată foarte fericită în Anglia. Dar în copilărie nu observam astfel de lucruri, atât de fericită ne făcea viața oriunde ne-am fi aflat.

Când mă gândesc la ea și la devotamentul cu care-și închina viața copiilor ei, mă cuprinde cea mai adâncă admirație. E o femeie foarte religioasă, și unul din cele mai mari necazuri ale ei e că nici una din noi nu are o credință atât de fierbinte ca a ei. Fiind rusoaică, este, firește, ortodoxă, și peste tot unde mergea punea să i se ridice o capelă mică, unde aducea întotdeauna un preot rus și doi cântăreți. După ce s-a căsătorit, au avut loc războaie în timpul cărora relațiile dintre Anglia și Rusia au fost foarte încordate, iar mama a început să-și deteste țara adoptivă. Dar nu amintirile ei le însemnez aici, ci pe ale mele, așa că nu-mi pot îngădui descrieri lungi despre viața ei, pe care nu le voi include decât acolo unde este nevoie de ele pentru a explica anumite aspecte ale propriei mele vieți și sorți. În orice caz, se împotriva cu vehemență ideii ca vreuna din fiicele ei să se stabilească în Anglia, și, fiindcă a avut dintotdeauna o influență mult mai puternică asupra noastră decât tata, a folosit-o mereu spre ceea ce considera ea a fi binele nostru. Vărul nostru, pe atunci duce de York și comandant de vas, acum prinț de Wales¹, m-a iubit de la o vârstă foarte fragedă, iar eu îl adoram în copilărie – mai târziu și-ar fi dorit să mă căsătoresc cu el –; fratele lui mai mare murise, iar el devenise moștenitorul unui tron de prestigiu, dar mama s-a împotrivit, fiindcă nu-i era deloc dragă Anglia și nu putea suporta ideea unei căsătorii între veri primari, așa că a reușit să mă convingă că nici eu nu-mi doream căsătoria aceasta; așa s-a făcut că am ajuns în țara aceasta, din fericire sau din păcate...

Dar nu vreau să trec atât de repede peste copilăria mea, așa că am să reiau firul amintirilor de unde l-am lăsat, la regina Victoria. Tata era cel de-al doilea fiu al ei, Alfred, duce de Edinburgh, comandant de vas, considerat unul din cei mai chipeși prinți din vremea lui, cu părul negru și ochii albaștri ca safirul, care străluceau pe chipul bronzat de soare și de vânturile mărilor. În primii

1. Viitorul George V (1863–1936), rege al Marii Britanii (1910–1936), văr primar cu regina Maria (n. ed.).

mei ani de viață era plecat de multe ori luni de-a rândul, și îmi amintesc ce mare bucurie era când se întorcea.

Până la vârsta de zece-unsprezece ani am trăit la Eastwell sau, în orice caz, acolo era locuința noastră principală, dar ședeam de multe ori ba la Londra, ba la Eastwell, ba la Coburg sau în Rusia – iar mai târziu am trăit trei ani în Malta, unde tata comanda flota din Mediterana. De obicei ne închipuim că și ceilalți știu despre familia noastră ce știm și noi, dar de obicei nu e așa, astfel încât trebuie să explic că tata fusese ales moștenitor al ducatului de Coburg, fiindcă bătrânul duce de Coburg nu avea nici un fiu. Ducele Ernst era unchiul tatei, fratele mai mare al tatălui lui, prințul consort al Angliei. Așadar, tata a avut întotdeauna o reședință la Coburg și se hotărâse ca fratele meu, Alfred, să fie crescut în Germania, ca să dezvolte de la o vârstă fragedă simpatii germane și să vorbească germana ca pe limba lui maternă. Hotărârea îi era pe plac mamei, care ținea dintotdeauna mai degrabă cu Germania decât cu Anglia, dar a adus în familie o discordie pe care înainte de căsătorie n-am simțit-o decât vag, dar de care, din păcate, mi-am dat seama imediat după aceea. Am fost crescuți în cea mai deplină inocență și ni s-au ascuns cu toată grija orice exemple și influențe dăunătoare. Când m-am căsătorit, nu știam nimic despre viață, trebuia să învăț totul.

Martie 1912

Nu am scris de mult, viața e atât de ocupată, anii se scurtează și sunt atâtea de făcut, atâtea de trăit, atâtea de gândit. Dar e o mare bucurie să privesc înapoi și să-mi amintesc, iar acum, uitându-mă în urmă, tot ce era rău și crud se îndulcește, iar ce era frumos și fericit își păstrează aura luminoasă. Cred că am avut din naștere o fire de artist, dintotdeauna am iubit frumosul și cu trecerea anilor îl iubesc tot mai mult, de aceea nu pot să nu mă întristez când văd cum mi se ivesc pe față riduri mărunte, care-mi știrbesc din netezimea pielii și forma feței. Întotdeauna am fost considerată o femeie frumoasă – de fapt, după părerea mea, am fost considerată chiar mai frumoasă decât eram –, dar viața femeii e mult mai interesantă când e luată drept „o frumusețe“ de toată

lumea: lucrul acesta îi îmbogățește viața, dar i-o și umple de capcane, ispite și primejdii necunoscute. La primii pași în viață nu ne dăm seama de puterea și slăbiciunea ascunse în propria natură, care se arată, ba una, ba cealaltă, în funcție de renghiurile pe care ni le joacă soarta. Încă din copilărie aveam admiratori și, ca să fiu foarte sinceră, m-au urmărit toată viața. Spuneam, glumind cu cineva drag, că „există două feluri de femei: cele iubite și cele ne-iubite“. Pot mărturisi fără să roșesc că eu am făcut parte dintotdeauna dintre cele iubite de la vârsta fragedă de treisprezece ani, când George, pe atunci duce de York, îmi spunea că nu e pe lume ființă să-i fie mai dragă decât mine, iar pe atunci eram, după cum țin bine minte, o fetiță deloc dezvoltată, în rochie albă, cu un șirag de coral la gât și o coamă deasă de păr de o culoare exact ca a aurului, căreia surorile mele îi spuneau întotdeauna „galben“.

Întotdeauna am fost vanitoasă într-o oarecare măsură, mi-au plăcut hainele frumoase, dar în copilărie eram o mică sălbatică și nu voiam să cresc mare. Îmi plăcea să călăresc și să mă cațăr în copaci, să alerg fără pălărie prin soare, iar una din primele mele nefericiri a fost când mi s-au lungit rochiile și mi s-a prins părul. A fost chiar o asemenea jale încât îmi amintesc că mama l-a trimis să vorbească cu noi pe cel mai bun prieten al nostru, un anume căpitan Maurice Bourke, fratele lordului de Mayo, care comanda pe atunci iahtul tatălui meu, în Malta, ca să ne convingă să acceptăm îngrozitoarea schimbare fără să ne răzvrătim de-a dreptul.

Căpitanul Bourke e una din cele mai dragi amintiri ale mele. Era bun prieten cu părinții mei în zilele acelea fericite, când tata era comandantul flotei din Malta. Îl iubeam din toată inima, chiar cu gelozie, era Domnul meu, idealul meu. Îi iubeam fața de irlandez, arsă de soare și bine-dispusă, cu zâmbetul atât de însuflețit, cu dinți albi ca zăpada, care păreau mai numeroși decât ai celorlalți, și o gură puțin strâmbă, care-i sporea farmecul zâmbetului; se purta ras și avea părul negru, des și creț. Înțelegea copiii și reușea să ne facă să acceptăm restricții împotriva cărora am fi încercat altfel să ne revoltăm. Îmi amintesc și acum cu un fior de plăcere CÂT DE TARE puteam să-l ador. Au trecut deja vreo zece ani de când a murit, dar aș vrea să-i mai pot spune câtă recunoștință îi port pentru bucuria pe care mi-o aducea pe atunci.

Vai, câte sunt de povestit, am să ajung oare să le spun pe toate? Malta singură îmi aduce sub ochii minții o lume întreagă de amin-

tiri, toate nespuse de fericite. Malta, primul loc unde am făcut cunoștință cu Sudul și toate farmecele lui, Malta, plină de mister și încântare, tocmai la vârsta când viața pare mai încântătoare ca oricând. Dintotdeauna am avut o capacitate formidabilă de a mă bucura. Am înțeles dintotdeauna *la joie de vivre*, poate fiindcă am fost mereu sănătoasă și teafără, dar în mod sigur și pentru că am avut o copilărie atât de fericită. Mai târziu, după căsătoria atât de timpurie, am trăit ani amari, în care bucuria îmi părea foarte departe, dar temelia aceea de încântare parcă mi-a dat tăria să îndur și să depășesc cele mai aprige furtuni. Nu se poate doborî la pământ o ființă făcută să trăiască, o ființă care trebuie să trăiască și poate chiar să învingă (deși a presupune asta înseamnă să ispitim soarta) fiindcă Dumnezeu i-a dat o sănătate și o vigoare care nu trebuie irosite. O, da! trebuie să trăiesc și să iubesc și să dăruiesc și să muncesc, trebuie să râd și să plâng, trebuie să lupt și să cad și să înving... da, încerc să înving fiindcă, orice ar fi, mă simt puternică și fără vină, simt că nu degeaba mi s-a dat o vitalitate atât de minunată.

Dar să revin la Malta; e cea mai dragă amintire a mea, așa că nu pot să nu vorbesc despre ea ceva mai mult, fiindcă, în fond, pentru mine scriu. Motivul pentru care am avut o copilărie atât de fericită a fost că familia noastră era numeroasă. Eram cinci, fratele meu, Alfred, cel mai mare, apoi eu, apoi Victoria Melita, poreclită Ducky, apoi Cassandra, sau Sandra, și Beatrice, căreia îi spuneam Baby, care era cu opt ani mai mică decât mine și pe atunci era un copilăș. Tovarășa mea clipă de clipă și cea mai dragă prietenă a mea era Ducky. Era doar cu un an mai mică, dar părea mai mare, fiindcă era mai înaltă și mai brunetă, în timp ce eu eram mai scundă și aveam „părul galben“. Toată lumea credea că ea era cea mai mare, ceea ce nu ne plăcea nici mie, nici ei. Ne deosebeam la fel de mult la fire ca și la înfățișare. Eu eram veselă, însuflețită, puțin frivolă, preferata tuturor, considerată foarte drăguță, mă împrieteneam ușor cu toți, eram cea mai puțin bănuitoare ființă de pe fața pământului, nu tocmai isteță, slabă la învățătură, dar fericită, fericită, fericită. Ducky era mai deșteaptă decât mine, mai bună la învățătură, mult mai tristă, de multe ori invidioasă și bosumflată, dar ne iubeam din toată inima și nici nu ne puteam închipui o zi una fără cealaltă, sau un joc ori un lucru care s-o intereseze pe una, dar nu și pe cealaltă. Desigur, ne

CUPRINS

„Aș vrea să fiu eu rege.“ <i>Jurnalul de război al reginei Maria</i> (Prefață de Lucian Boia)	5
<i>Notă asupra ediției</i>	15

JURNAL DE RĂZBOI

Prolog

Amintiri și mărturisiri:

primii pași ai unei prințese (1910–1916)	19
I. „Soarele strălucește și va fi război!“ (octombrie 1914; august–septembrie 1916)	93
II. Țara în primejdie (septembrie–octombrie 1916)	137
III. Moartea principelui Mircea și refugiul în Moldova (octombrie–noiembrie 1916)	185
IV. Primele săptămâni la Iași (noiembrie–decembrie 1916)	235
V. În pragul unui nou an (decembrie 1916–ianuarie 1917)	273
VI. O iarnă geroasă și tristă (ianuarie–martie 1917)	313
VII. Raze de speranță (martie–mai 1917)	383